

С. Приліпко

**ОСОБЛИВОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ
ОБСЛУГОВУЮЧИХ КООПЕРАТИВІВ
У СФЕРІ ЖИТЛОВО-КОМУНАЛЬНОГО ГОСПОДАРСТВА**

Визначено та проаналізовано особливі форми діяльності сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів у селі. Встановлено, що сільськогосподарський обслуговуючий кооператив є однією з найпоширеніших форм ділової активності у сільській місцевості. Зазначено, що важливою складовою здійснення перетворень у сільському господарстві є розбудова кооперативного руху, зокрема у житлово-комунальній сфері. Виокремлено основні переваги створення кооперативів із надання послуг у житлово-комунальному господарстві та досліджено головні проблеми, що виникають у процесі організації їх діяльності. Визначено заходи державної підтримки, що сприятимуть збільшенню кількості обслуговуючих кооперативів та розвитку системи кооперації загалом.

Ключові слова: сільськогосподарський обслуговуючий кооператив, обслуговуюча кооперація, житлово-комунальне господарство, кооперативний рух, державна підтримка, органи публічної влади.

Аналіз соціально-економічного розвитку сільських територій свідчить про те, що реформування аграрного сектору економіки України, розпочате у 90-х рр. ХХ ст., повною мірою не забезпечує належного поліпшення умов життєдіяльності мешканців сіл. У всьому світі кооперація є однією із складових частин економічної системи, де вона заповнює нішу з обслуговування різних верств населення, яким не під силу це зробити без взаємодії з іншими носіями аналогічних потреб. У нашій країні вона поступово починає набирати популярності, виступаючи об'єднуючою силою, передусім у сферах сільського господарства та соціально-економічного розвитку сільських територій. Недостатній рівень зайнятості, неналежний стан житлово-комунальної та соціально-побутової інфраструктури призводить до відтоку працездатного населення. Вирішення вказаних проблем можливе за умови співпраці органів публічної влади з громадськістю щодо розвитку обслуговуючої кооперації, діяльність якої спрямована на покращення наявної ситуації. Зокрема, у сфері житлово-комунального господарства виникає питання забезпечення мешканців якісною питною водою, обслуговування водогонів, газифікації й електрифікації віддалених сільських територіальних громад, вивезення твердих побутових відходів, надання будівельно-ремонтних і транспортних послуг тощо.

На нашу думку, особливо гостро ця проблема постає в умовах децентралізації влади, бо органи місцевого самоврядування не завжди спроможні достатньо фінансувати комунальні господарства та надавати якісні послуги населенню. Тому, вважаємо, що частину своїх функцій у сфері житлово-комунального господарства вони мають делегувати сільськогосподарським обслуговуючим кооперативам як перспективним організаційним формам самоорганізації зацікавлених осіб. Зазначені обставини визначають актуальність і тематику дослідження, організовують необхідність проведення

більш глибоких досліджень щодо діяльності сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів, зокрема з надання послуг у сфері житлово-комунального господарства.

Окремі питання щодо розвитку кооперації висвітлені у дослідженнях М. Гриценка, Р. Корінця [1], В. Зіновчука [2], М. Крутько [3], І. Кудінової [4], М. Орлатого, Ю. Лупенка, О. Могильного [5], М. Маліка, В. Пуліма [6], І. Рижик [7], П. Саблука [8] та інших. Відзначаючи цінність наукових результатів, необхідно зазначити, що не всі теоретичні розробки застосовуються на практиці. Зокрема, не повністю розкриті питання кооперації у житлово-комунальній сфері, а це свідчить про необхідність подальшого дослідження даної тематики з практичного боку.

Мета статті полягає у з'ясуванні основних проблем і подальших перспектив розвитку обслуговуючої кооперації у сфері житлово-комунального господарства жителів сільських населених пунктів. Об'єктом дослідження є діяльність сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів. Теоретичну та методологічну основу дослідження становили розробки вітчизняних вчених і власні напрацювання автора з проблем кооперації в житлово-комунальній сфері, діяльності сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів та основ управлінських процесів. Були використані монографічний, абстрактно-логічний, соціологічний та інші методи досліджень.

Організація обслуговуючих кооперативів у сфері житлово-комунального господарства на сільських територіях є особливо актуальним питанням, оскільки в результаті проведених реформ за роки незалежності України було ліквідовано великі колективні сільськогосподарські підприємства, до функцій яких, поряд із основним виробництвом, належало й утримання соціальної інфраструктури села та житлово-комунальне обслуговування сільського населення. Зазначимо, що деякі вчені розглядають село як єдиний соціально-економічний, територіальний, природний та історико-культурний комплекс, що складається з населення, території та розташованих на ній матеріальних об'єктів, суспільно-виробничих відносин, пов'язаних із забезпеченням його життєдіяльності [9]. Вважаємо, що створення і розвиток сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів є одним із стратегічних напрямів боротьби із сільською бідністю. Значне їх поширення сприятиме зниженню безробіття, появі нових робочих місць, розвитку і підтримці малих форм господарювання та збереженню сільських територій. Формування середнього класу має стати основою українського суспільства. Організаційно-правова форма обслуговуючого кооперативу є більш адаптованою до нових вимог і умов формування українського суспільства, є однією з інституцій соціальних і громадянських основ державності, що проголошується Основним Законом.

Розвиток сільськогосподарської обслуговуючої кооперації є особливо актуальним ще й з причини її неприбутковості. Це економічна основа для об'єднання, в першу чергу, дрібних сільськогосподарських товаровиробників для підвищення ефективності та прибутковості їх виробництва [10]. Сільськогосподарська обслуговуюча кооперація – це: підвищення ефективності сільськогосподарського виробництва завдяки оптимізації витрат товаровиробників на придбання засобів виробництва, проведення окремих технологічних операцій, здійснення маркетингових досліджень, а також збільшення прибутку від реалізації продукції; розширення доступу сільськогосподарських товаровиробників, особливо особистих селянських і фермерських господарств, до агросервісних послуг; удосконалення для сільськогосподарських товаровиробників процесу реалізації продукції, ефективнішого використання каналу збуту, досягнення міцних позицій та їх адаптація до умов ринкової економіки; створення додаткових робочих

місце у сільській місцевості, поліпшення соціального захисту та підвищення рівня життя населення [11, 12]. Сільськогосподарський обслуговуючий кооператив є однією з найбільш поширених форм ділової активності, що поєднує у собі можливість як соціального об'єднання людей, так і бізнес-організацій. Він організовує діяльність так, щоб його члени мали можливість спільно вирішувати існуючі проблеми і сприяти задоволенню нагальних потреб, не втрачаючи своєї ділової, економічної та юридичної незалежності. Кооперативи створюються та функціонують на основі законів України “Про сільськогосподарську кооперацію” [13] та “Про кооперацію” [14] і є дієвою формою співпраці товаровиробників, які об'єднують свої зусилля для досягнення оптимального результату.

Підвищення ролі кооперативів у розвитку громадянського суспільства та сільських територій є можливим лише за умови залучення до такого руху значної частини населення та розширення сфери функціонування обслуговуючої кооперації [15]. Недостатній розвиток інституту місцевого самоврядування, нездатність місцевих органів влади в силу обмеженості фінансових ресурсів або з інших причин вирішувати проблеми сільського населення обумовлює необхідність розвитку обслуговуючої кооперації у сфері житлово-комунального господарства. Однак для цього необхідна активна діяльність держави у відповідному напрямку та сприяння органів публічної влади.

Поряд із традиційними формами діяльності (послуги з постачання ресурсів, переробки та збуту продукції) сільськогосподарськими обслуговуючими кооперативами можуть реалізовуватися й інші форми обслуговування населення. Сільські мешканці зацікавлені в якісному отриманні таких послуг у сфері житлово-комунального господарства як обслуговування мереж водопостачання, вивіз твердих побутових відходів, прокладання інженерних споруд та їх обслуговування, надання ремонтно-будівельних послуг, організація транспортних і пасажирських перевезень, забезпечення благоустрою, соціальне обслуговування людей з обмеженими можливостями, закупівля продуктів харчування тощо. Житлово-комунальне обслуговування, враховуючи комплекс різних базових послуг, є однією з головних складових відповідного рівня життя на селі.

На сьогодні в Україні, і, зокрема, в Черкаській області, спостерігається скорочення фінансування сільських територій за рахунок коштів державного бюджету, що пов'язано з політикою передачі частини повноважень на місцевий рівень. При цьому частка місцевих бюджетів у фінансуванні реалізації програм з модернізації житлово-комунального господарства області є невеликою (15 – 25%), що ставить під загрозу сталий розвиток сільської місцевості. За час незалежності зношеність інженерної інфраструктури в житлово-комунальній сфері сільських територій Черкаської області досягла 80 – 90%. З огляду на це, в регіоні проводиться політика щодо створення суб'єктів малого підприємництва для обслуговування житлово-комунальної сфери села, зокрема з питань водопостачання і вивезення твердих побутових відходів. На нашу думку, сільськогосподарські обслуговуючі кооперативи, маючи відповідну матеріально-технічну базу, можуть більш ефективно здійснювати обслуговування своїх членів, підвищуючи ініціативу громадян не лише співфінансувати разом з органами місцевого самоврядування окремі проекти, а й відроджувати та розвиваючи таким чином, інститут самоврядування у сільських територіях.

Встановлено, що більшість сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів Черкаської області має достатню матеріально-технічну базу та ресурси для її розширення з метою надання додаткових послуг своїм членам у сфері житлово-комунального господарства (табл. 1).

Таблиця 1

**Інформація щодо надання послуг сільськогосподарськими
обслуговуючими кооперативами у сфері житлово-комунального господарства
територіальним громадам Черкаської області**

Напрями діяльності СОК	Кількість у 2017 р., од.	Мають ресурси для надання послуг у сфері ЖКГ, од.			
		обслуговування водогонів	вивезення ТПВ	забезпечення благоустрою	проведення ремонтів
З обробітку землі та збирання врожаю	14	14	14	14	14
Молочарські	22	14	18	12	8
М'ясні	43	8	12	16	15
Плодоовочеві	12	3	8	7	6
Інші	13	2	4	8	5
Всього	104	41	56	57	48

Примітка: розраховано автором за даними Управління АПР Черкаської ОДА.

Як свідчать дані табл. 1, 39,4 % сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів мають матеріально-технічні ресурси для надання послуг для своїх учасників з обслуговування водогонів, 53,8 % – з вивезення твердих побутових відходів, 54,8 % – із забезпечення благоустрою та 46,2 % – з надання ремонтних послуг. Найбільш готовими до диверсифікації послуг виявилися кооперативи з обробітку землі та збирання врожаю, їх ще називають багатofункціональними. Завдяки забезпеченню технікою і відповідними ресурсами, вони можуть надавати більшість житлово-комунальних послуг суб'єктам кооперативних відносин.

Проведені нами дослідження дали змогу виявити проблеми, що виникають у процесі організації діяльності обслуговуючих кооперативів у сфері ЖКГ. Зокрема, такі труднощі полягають із делегування повноважень місцевої влади на обслуговування об'єктів комунальної власності. Іншою, не менш важливою проблемою, є відсутність достатніх фінансових коштів сільських громад і мешканців, що своєю чергою зумовлює труднощі фінансової співучасті населення і місцевих утворень у регіональних програмах розвитку ЖКГ сільських територій. Тому, з метою зміцнення матеріально-технічної бази кооперативів і розвитку житлово-комунального господарства територіальних громад, принципово важливою є їх участь у регіональних цільових програмах розвитку обслуговуючої кооперації.

На етапі організації кооперативів із водопостачання та обслуговування водогонів виникли проблеми, пов'язані з визначенням тарифів за такі послуги. Зокрема, на законодавчому рівні не урегульовані чітко питання: як встановлювати тариф із водопостачання для громадян, котрі не вступили до кооперативу; чи буде кооператив у питаннях оплати електроенергії належати до категорії споживачів, що прирівнюються до населення, або вважатися юридичною особою, для якої вартість електроенергії є значно вищою? Вважаємо, що встановлення заниженої ставки дасть змогу кооперативам істотно зменшити членські внески для споживачів води. При вирішенні проблеми тарифікації послуг для обслуговуючих кооперативів доцільно привести у відповідність тарифи, що стосуються оплати електроенергії, переглянути рішення постачальника електроенергії

щодо споживчих кооперативів як некомерційних організацій, розглянувши їх як категорію платників за тарифами для населення. Окрім того, тариф на водопостачання для сільських жителів, котрі не вступили до кооперативу, формується на основі чинного законодавства і не може перевищувати певної межі, тоді як для членів організації він розраховується, враховуючи повне покриття витрат на організацію водопостачання. Щомісячні фактичні витрати, і, відповідно, членські внески для членів кооперативу, як правило, бувають вищими, ніж затверджені тарифи для населення. Тому, потрібно упорядкувати та відрегулювати на законодавчому рівні роботу щодо оптимізації тарифів відповідно до фактичних витрат кооперативів.

На рис. 1 наведено основні переваги створення обслуговуючих кооперативів у житлово-комунальному господарстві.

Рис. 1. Переваги створення обслуговуючих кооперативів у житлово-комунальному господарстві сільських територій (побудовано автором)

Отже, практика організації кооперативів свідчить, що на стадії їх створення спостерігається слабка ініціативність сільського населення через низьку інформованість і відсутність чіткого розуміння мети їх створення. Але з подальшим розумінням цілей та ефективності діяльності такого роду організацій ініціативність жителів сіл підвищується. Відповідно до Закону України “Про сільськогосподарську кооперацію”, діяльність такого обслуговуючого кооперативу не спрямоване на отримання прибутку [16]. В кооперативному формуванні громадяни на основі взаємного співробітництва та підтримки самостійно вирішують свої проблеми.

У Черкаській області вже давно вирішуються проблеми сільських населених пунктів через реалізацію регіональних і місцевих програм. Так, відповідно до п. 16 ч. 1 ст. 43 Закону України “Про місцеве самоврядування в Україні” [17], законів України: “Про Загальнодержавну програму “Питна вода України на 2011 – 2020 роки” [18], “Про

житлово-комунальні послуги” [19], ст. 13 Закону України “Про питну воду, питне водопостачання та водовідведення” [20] у 2005 р. було затверджено обласну програму “Питна вода Черкащини” на 2006 – 2020 роки [21], яка на сьогодні продовжує ефективно реалізовуватися. За програмою “Питна вода Черкащини” на 2018 р. обсяг коштів передбачено у сумі 3 893,74 тис. грн. Відповідно до п. 16 ч. 1 ст. 43 Закону України “Про місцеве самоврядування в Україні” [22], ст. 11 Закону України “Про державне прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку України” [23], за погодженням постійної комісії з питань економічного розвитку села, комунальної власності та державної регуляторної політики, було розроблено та затверджено “Програму економічного і соціального розвитку Черкаського району на 2017 рік” [24]. У п. 1.9 “Житлово-комунальне господарство” цієї програми уточнено заходи, які пов’язані підвищенням ефективності поводження з твердими побутовими відходами. Зокрема, є всі підстави для участі обслуговуючих кооперативів у реалізації заходів програм, які фінансуються з місцевих бюджетів.

На нашу думку, до заходів державної підтримки, що сприятимуть розвитку обслуговуючої кооперації у сфері житлово-комунального господарства сільських поселень, можна зарахувати: отримання державної допомоги на матеріально-технічну базу кооперативних формувань; одержання грантів міжнародної технічної допомоги на реалізацію проєктів; субсидювання відсоткової ставки за кредитами (від 2/3 до 100 % ставки рефінансування); часткове відшкодування витрат на лізинг обладнання і техніки; перепідготовка фахівців для роботи у сфері ЖКГ.

Висновки

Зазначимо, що кооперування є логічною стадією подальшого розвитку адміністративно-економічних реформ. Важливою складовою здійснення аграрних перетворень є розбудова кооперативного руху на селі, зокрема у сфері житлово-комунального господарства. Головними проблемами, що виникають у процесі організації діяльності сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів у сфері житлово-комунального господарства, є оформлення приналежності водопровідних мереж до господарства кооперативу та відсутність достатніх фінансових коштів сільських громад, що своєю чергою ускладнює фінансову співучасть населення і місцевих органів влади в регіональних програмах розвитку ЖКГ.

Принципово важливим елементом зміцнення матеріально-технічної бази сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів є їх участь у державних і регіональних програмах розвитку та підтримки кооперативного руху на селі. Подальший розвиток та ефективне управління діяльністю кооперативів у сфері житлово-комунального господарства сприятиме вирішенню соціально-економічних проблем, покращенню добробуту селян і, як наслідок, забезпеченню комплексного розвитку сільських територій. Подальші дослідження будуть присвячені розробленню механізмів співпраці органів публічної влади з суб’єктами обслуговуючої кооперації з питань надання житлово-комунальних послуг у територіальних громадах.

Список використаної літератури

1. Сільськогосподарський обслуговуючий кооператив: початок шляху : практ. посіб. / І. Ф. Томич, Р. Я. Корінець, М. П. Гриценко. К. : ТОВ “ВП Едельвейс”, 2013. 96 с.
2. Зіновчук В. В. Організаційно-правові засади становлення сільськогосподарської кооперації в Україні // Вісник Житомирського НАУ. 2012. № 1(2). С. 3—12.

3. Крутько М. А. Стан та етапи розвитку сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів // Вісник Харківського нац. техніч. ун-ту сільського господарства ім. П. Василенка. 2014. Вип. 149. С. 202—207.

4. Кудінова І. П., Гогуля О. П. Розвиток сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів в контексті першочергових напрямків підтримки кооперативного руху в Україні // Науковий вісник НУБіП України. 2016. Вип. 249. С. 125—134.

5. Орлатий М. К., Лупенко Ю. О., Могильний О. М. Розвиток сільських територій України // Збірник наукових праць НАДУ при Президентіві України. 2006. № 1. С. 214—224.

6. Малік М. Й., Пулім В. А. Розвиток сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів в Україні. URL : mts.asu.lt/mtsrbid/article/download/667/693.

7. Рижик І. О. Сучасний стан та перспективи розвитку обслуговуючої сільськогосподарської кооперації в Україні // Наукова періодика Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського. URL : www.nbu.gov.ua/portal/Chem_Biol/Nppdaa/econ/.../173.pdf.

8. Саблук П. Т. Розвиток сільських територій в контексті забезпечення економічної стабільності держави // Економіка АПК. 2005. № 11. С. 51—56.

9. Орлатий М. К., Лупенко Ю. О., Могильний О. М. Розвиток сільських територій України... С. 215.

10. Малік М. Й., Пулім В. А. Розвиток сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів в Україні...

11. Саблук П. Т. Розвиток сільських територій в контексті забезпечення економічної стабільності держави // Економіка АПК. 2005. № 11. С. 51.

12. Кудінова І. П. Сільськогосподарські кооперативи – інструмент розвитку сільських територій // Наукова періодика Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського. URL : www.nbu.gov.ua/portal/chem_biol/nvnau/2010_154.../10kip.pdf.

13. Про сільськогосподарську кооперацію : Закон України № 469/97-ВР від 17.07.1997 р. URL : <http://zakon3.rada.gov.ua>.

14. Про кооперацію : Закон України № 1087-IV від 10.07.2003 р. URL : <http://zakon3.rada.gov.ua>.

15. Зіновчук В. В. Організаційно-правові засади становлення сільськогосподарської кооперації в Україні // Вісник Житомирського НАУ. 2012. № 1(2). С. 7.

16. Про сільськогосподарську кооперацію...

17. Про місцеве самоврядування в Україні : Закон України № 280/97-ВР від 21.05.1997 р. URL : <http://zakon3.rada.gov.ua>.

18. Про Загальнодержавну програму “Питна вода України на 2011 – 2020 роки” : Закон України № 2455-IV від 03.03.2005 р. URL : <http://zakon3.rada.gov.ua>.

19. Про житлово-комунальні послуги : Закон України № 1875-IV від 24.06.2004 р. URL : <http://zakon3.rada.gov.ua>.

20. Про питну воду, питне водопостачання та водовідведення : Закон України № 2918-III від 10.01.2002 р. URL : <http://zakon3.rada.gov.ua>.

21. Обласна програма “Питна вода Черкащини” на 2006 – 2020 роки : Рішення Черкаської обласної ради № 25-5/IV від 02.12.2005 р. URL : <http://oblradack.gov.ua/oblasn-programi.html>.

22. Про місцеве самоврядування в Україні...

23. Про державне прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку України : Закон України № 1602-III від 23.03.2000 р. URL : <http://zakon3.rada.gov.ua>.

24. Програма економічного і соціального розвитку Черкаського району на 2017 рік : рішення Черкаської районної ради № 12-3/VII від 23.12.2016 р. URL : www.rayrada.ck.ua/document/rishennia-sesii/7/12/3.doc.

Стаття надійшла до редакції 05.03.2018

Схвалена до друку редколегією 23.03.2018

S. Prylipko

PECULIARITIES OF ACTIVITY OF AGRICULTURAL SERVICE COOPERATIVES IN THE SPHERE OF HOUSING AND MUNICIPAL SERVICES

The special forms of activity of agricultural service cooperatives in the village have been defined and analyzed. It has been established that the agricultural service cooperative was one of the most common forms of business activity in the countryside. The development of the cooperative movement, in particular, in the housing and municipal sphere, is an important component of the transformation in agriculture. The main advantages of creating cooperatives for providing services in the housing and municipal economy were outlined, the main problems arising in the process of their organization were investigated. The measures of state support that would increase the number of service cooperatives and develop the system of cooperation were identified.

Key words: agricultural service cooperative, service cooperation, housing and municipal services, cooperative movement, state support, public authorities.